

A NEMZETISÉGI JOGANYAG 2011-ES MÓDOSÍTÁSÁNAK VÉLHETŐ OKAI ÉS HATÁSAI¹

Az előzmények

Írásom bevezetőjében előre kell bocsájtanom, hogy minden igyekezetemmel a téma objektív elemzésére törekedtem, de mivel magam is részese voltam az eseményeknek, óhatatlanul szubjektív elemek is keverednek írásomba. Valószínűleg eljön majd az ideje a letisztult, távolságtartó írásoknak is, én most legjobb tudásom szerint, saját benyomásaimon átszűrve szeretnék leírni néhány olyan dolgot, amit tudok a témáról. Ez magába foglalja az előzményekre vonatkozó ismereteimet, a jogszabály előkészítésekor lezajlott szakmai és politikai viták egyes elemeit, valamint azokat a tapasztalatokat és következtetéseket, amelyek az új törvény elfogadása és hatályba lépése óta számomra kirajzolódtak.

Az 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény hibái létrejötte óta minden érdekelt számára nyilvánvalók voltak. Ezért az elmúlt két évtizedben folyamatosan zajlottak azok a szakértői szintű tárgyalások, amelyeket általában az éppen hatalmon lévő politikai oldal kezdeményezett. Legtöbbször előremutató ötletek, sőt, sok kérdésben kompromisszum született a részt vevő kisebbségi közösségek, szakértők és politikusok között. A megbeszélések vége azonban mindig a csendes „munkabeszüntetés”, az adott bizottság vagy fórum tényleges eredmények nélküli megszűnése lett, amikor kiderült, hogy nincs döntésre érett politikai akarat az éppen parlamenti többséget alkotó politikai pártokban. Ebben a folyamatban a változást a 2010-es parlamenti választások hozták. A 2010-ben megalakult új kormány működésének kezdetétől fogva a korábbi alkotmányos rendszer megváltoztatását tűzte ki célul, ez nem volt titok, és erre a kétharmados többség lehetőséget is biztosított. A sok megakadt kezdeményezés után mindenki nagy várakozással tekintett ezekre a tervekre, bár akkor még nem tudtuk, milyen mélységű változásokat is jelenthet ez az ország számára. Ennek az egyik állomása volt a részleteiben jó néhány jogszabályban szétszórva megtalálható kisebbségi joganyagnak a megváltoztatása, átalakítása, újragondolása is, és az ezzel a kérdéssel foglalkozók egyáltalán nem voltak ellene ennek a lehetőségnek.

¹ Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában 2013. december 17. megtartott „Nemzetiségek a magyar jogrendben – 20 év után” című szimpóziumon elhangzott előadás alapján készült tanulmány. A kutatás a Bólyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával valósult meg.

Egyetértés volt a kisebbségi szakértők és szakpolitikai szereplők között abban is, hogy valóban pontosítani kell dolgokat, alaposan meg kell változtatni bizonyos szabályokat. Bár abban is egyetértettünk, hogy meglévő alapvető irányokat nem tartunk rossznak, még akkor sem, ha sokszor bíráltuk az 1993-as törvényt. Azt azonban még nem tudtuk akkor, hogy milyen módon fog ez a változás lezajlani, de olyasmi történt, amire igazából senki sem gondolt igazán. Ugyanis itt alapvetően egy olyan totális változás jött létre elvi kérdésekben, ami egy egészen új rendszert hozott létre. Mert az igaz, hogy a 2011-ben elfogadott Alaptörvény, nemzetiségi törvény és az ezekhez kapcsolódó szektorális jogszabályok, a korábbi szabályoknak a transzformációi, tehát nem tapasztalható borzasztóan nagy áttörés bizonyos kérdésekben. Nagyon sok pontosítás és egyéb, régóta szorgalmazott kérdés lett része az új joganyagoknak. De összességében, üzenetében és mondanivalójában, figyelemmel a hatálybalépés óta eltelt időszak tapasztalataira is, az én megítélésem szerint egy egészen új szemléletű rendszer jött létre, amelyben a kisebbségi közösségek és intézményeik egy új helyzettel szembesültek.

Az előkészítés szerves része volt az országgyűlésben létrejött ún. Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottság,² amely minden érdekelt félnek lehetőséget biztosított elképzeléseinek ismertetésére. És ezzel a lehetőséggel nagyon sokan éltek, vérmérséklet szerint nagy indulatokkal és nagy lelkesedéssel mondta el mindenki azt, hogy milyen változásokat is szeretne ezen a területen. Akkor még működött az ún. II. Kisebbségi Kerekasztal is, ahol az országos kisebbségi önkormányzatok képviselői és szakértői, valamint a kisebbségi ombudsman és szakmai stábjá szintén tervezeteket dolgozott ki, és ezek is az eseti bizottság elé kerültek. Ahol örömmel vették a szakmai anyagokat, és mindenkiben nagy bizakodás alakult ki a már régóta remélt változások gyors megvalósulásával kapcsolatban. Azonban gyökeresen más lett belőle, mint amire mindenki számított. Ekkor ugyanis még nem ismertük azt az azóta már jól megfigyelhető mechanizmust, amellyel a nagy jogszabályváltoztatási hullám lezajlott: a kezdeményezés után látszólag konszenzussal végződő egyeztetések, amivel mindenkit megnyugtatnak, majd hirtelen felbukkan valahonnan egy teljesen más tervezet (talán az eredeti szándék szerinti?), amely már megváltoztathatatlan, legfeljebb erőlködni lehet valamiféle kármentéssel még. Így lett teljesen más az Alaptörvény mellett az új nemzetiségi törvényi is, az mellett, hogy sok minden maradt benne az 1993-as anyagból.

² Működéséről részletesen: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.keret_frissit?p_ckl=39&p_biz=I005

Az újraírt kisebbségi joganyag

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény több mint húsz éven át alapvető jogként ismerte el a nemzeti és etnikai kisebbségek képviseleti, önkormányzati, nyelvi, kulturális és oktatási jogait, a kisebbségi közösségek ezért nemcsak a már korábban is biztosított jogosultságaik megőrzését, hanem azok továbbfejlesztését várták az alkotmányozás folyamatától. Az eseti bizottság munkája utáni bizakodás azonban hamar szertefoszlott, mert az Alaptörvényről szóló törvénytervezet Országgyűlésnek való benyújtásakor világossá vált, hogy nemcsak a korábban még támogatott kisebbségi jogi javaslatok jelentős részét vetették el a kormánypárt képviselői, hanem a nemzetiségek egyes, korábban meglévő alkotmányos jogai is kimaradtak a normaszövegből. Az Alaptörvény részben átvette a már eddig is meglévő nemzetiségi jogokat, így továbbra is államalkotó tényezőként ismerte el a nemzetiségeket, továbbá biztosítja a helyi és országos önkormányzatok létrehozásának jogát, az oktatási és kulturális jogokat, valamint a saját nyelven való névhasználatot. Sőt, az Alaptörvényben új elemként megjelenik az önazonosság szabad vállalásához és megőrzéséhez való jog is, amely alkotmányos alapot adhatna arra, hogy a törvényhozás a jövőben ki tudja zárni a visszaélés lehetőségét azokban az esetekben, amikor a nemzetiséghez tartozás önkéntes kinyilvánítása, megvallása a feltétele valamely jog gyakorlásának, illetve kedvezmény igénybevételének.

A fenti rendelkezések azonban nem tudják ellensúlyozni azt, hogy olyan kérdésekben, mint a parlamenti képviselet biztosítása, a nemzetiségi nyelvek védelme vagy a nemzetiségi ombudsman függetlenségének garantálása, jelentős visszalépés történt; így például: kifogásolható, hogy immár nem szerepel alkotmányos szinten az az előírás, mely szerint Magyarország védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket (nemzetiségeket), valamint biztosítja kollektív részvételüket a közéletben. Az Alaptörvény az eddig alkotmányos jogként elismert képviselet helyett mindössze az Országgyűlés munkájában való részvételről szól. Az Alaptörvény – lényegében 1949. évi XX. törvény szövegét átvéve – biztosítja ugyan a nemzetiségek számára az anyanyelvhasználat jogát, ám a magyar nyelv és jelnyelv esetében azok állami védelmét is vállalta. Ez a különbségtétel annak ellenére is kifogásolható, hogy az Alaptörvény bevezető fejezete, a „Nemzeti Hitvallás” nem csak a magyar, hanem a magyarországi nemzetiségi nyelvek ápolására és megóvására vonatkozó vállalást is tartalmaz. A korábbi Alkotmány felsorolja a közszolgálati műsorszolgáltatás főbb feladatait, és e felsorolásban szerepel a kisebbségi nyelvek és kultúra ápolásában, gazdagításában, a nemzeti és etnikai közösségek igényeinek kielégítésében való

közreműködés is. Ezzel szemben az Alaptörvény már csak azt fogalmazza meg, hogy Magyarország biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.

Az új szabályozást áttekintve több szakértő is úgy vélte, hogy a kisebbségek számára a hétköznapi joggyakorlatot az új alaptörvény nem rontja, csupán az ideológiai háttér változik meg. A kisebbségi ombudsman azonban egyetértett a nemzetiségi közösségek vezetőivel abban, hogy az alkotmányos keretek ilyen irányú változása komoly hatással lesz a részletszabályokra is. A kialakult helyzetet értékelve a kisebbségi ombudsman és az országos kisebbségi önkormányzatok vezetői közös fellépésre szánták el magukat, amelyek látványosak voltak, de igazából legfeljebb kármentésnek tekinthetők. Így például március 15-én került kiadásra a „Mit kívánnak a magyarországi nemzetiségek” című 12 pont,³ valamint kezdeményezték a kormánynál, hogy az Alaptörvény végrehajtásához szükséges törvények kidolgozása során (így a nemzetiségi törvény megalkotásakor) lehetőséget kapjanak szakmai álláspontjuk kifejtésére és a jogalkotóval történő egyeztetésre.⁴

A fellépés hatására néhány apró dolog ugyan megőrizte eredeti formáját – mint például az a szimbolikus előírás, hogy a jövőben is csak kétharmados többséggel megalkotott sarkalatos törvényben lehet majd szabályozni a kisebbségi joganyagot –, a kormány a megosztás politikáját választotta. A kisebb ellenállás irányába haladva a közigazgatási és igazságügyi miniszter stratégiai partnerségi megállapodást kötött az országos kisebbségi önkormányzatokkal, és az új nemzetiségi törvényt velük egyeztetve dolgozták ki, kihagyva azonban a terület minden más szakmai szereplőjét, így a kisebbségi ombudsmant is. Ezzel az országos önkormányzatok vezetői kihátráltak az ombudsman mögül.

Érdekes az is, hogy a nemzetiségi közösségek szempontjából alapvető jelentőségű jogszabályt nagyon rövid határidővel bocsátották társadalmi egyeztetésre, és ez nem tette lehetővé az érdemi véleményalkotást a szélesebb közösség, illetve az egyéb érintettek számára: a kisebbségi ombudsman például másfél napos határidővel kapta meg véleményezésre az új jogszabály tervezetét. Ez azért is visszás, mert a kormány a törvény sürgős tárgyalását kérte az Országgyűléstől, így a parlamenti vita szűk időkeretében már nem volt lehetőség a felmerülő kérdések alapos megtárgyalására. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi

³ <http://www.kisebbsegiombudsman.hu/hir-592-2011-marcius-15-mit-kivannak.html>

⁴ <http://www.kisebbsegiombudsman.hu/hir-684-kisebbsegi-ombudsman-valamint-hazai.html>

CLXXIX. törvényt végül 2011. december 19-én hirdették ki, rendelkezéseinek döntő többsége 2012. január 1-jén lépett hatályba, így komolyabb átmeneti időről, vagy a nemzetiségi közösségek számára rendelkezésre álló felkészülési lehetőségről sem beszélhetünk.

Tartalom és hiányosságok

A nemzetiségi törvény tanulmányozása során azt tapasztalhatjuk, hogy a kisebbségi joganyag meglévő hiányosságai kapcsán a már évek óta megfogalmazott javaslatok jelentős részét figyelembe vették a normaszöveg kidolgozásakor. Ezek között említhető például a nemzetiségi önkormányzatok jogállási és működési szabályainak pontosítása, a közvetlen választásokra való áttérés az elektori rendszer megszüntetésével, az országos választások kötelező kitűzése a helyi és területi testületek számától függetlenül, valamint egyes értelmező rendelkezések meghatározása. A jogszabálynak tehát vannak előremutató elemei, ennek ellenére azonban továbbra is számos szabályozási hiányosság lelhető fel benne.

Részletesebb elemzés nélkül (hiszen ezt már megtettem máshol⁵), csak felsorolásszerűen néhány elem ezekből. Változatlanul fennáll a személyi hatály kérdésében meglévő ellentmondás, miként az identitás megvallásának – „a nemzetiségi közösséghez tartozás kinyilvánításának” – problematikája is, hiszen változatlanul nincs a közösségek által megítélhető objektív szempontrendszer⁶ hozzászólva az identitás megvallásának aktusához, így a „szimpátiaszavazókat” felváltották a „szimpátiaregisztrálók”, ezzel is súlyos károkat okozva a nemzetiségi közösségeknek. Az egyik elemző hasonlatával élve: olyan ez, mintha valaki szociális segílyt kérve bemenne az önkormányzathoz, mondaná, hogy ő szegény, és már utalják is a segílyeket. Bemondásra lehet valaki kisebbségi, ez olyan, mint a rég viccben: „–Voltál partizán? – Nem. De már intézik.” Tehát nem tűnik megoldottnak ez a kérdés. De ugyan így problémák jelentkezhetnek a kisebbségi választójog, az ún. „átalakult kisebbségi önkormányzatok”, vagy a nemzetiségi önkormányzatok működésének számos elemével kapcsolatban is.

A 2014-es országgyűlési választásokhoz közeledve egyre élesebben jelentkeznek a kisebbségek parlamenti képviseletével kapcsolatos kérdések szabályozásának meglehetősen ellenmondásos volta. Kisebbségi ombudsmanként én magam is, az első pillanattól kezdve

⁵ Kállai Ernő: A kisebbségi joganyag és annak változásai az elmúlt negyedszázadban Magyarországon. In: Fedinec Csilla, Ilyés Zoltán, Simon Attila, Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Pozsony: Kalligram Kiadó, 2013. 108-135. o.

⁶ Vö.: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/158627216.pdf>

harcos híve voltam annak, hogy legyen tényleges országgyűlési képviselő a kisebbségeknek Magyarországon. Ezt változatlanul így gondolom, mert azt hiszem, megengedheti magának azt egy polgári demokrácia, hogy nem ijed meg néhány teljes jogú kisebbségi képviselőtől a parlamentben, hanem biztosítja számukra ezt a szimbolikus jelentőségű képviselői jogot, mint az „államalkotó tényező” elvének a tényleges megvalósulását. Úgy tűnik azonban, hogy ez nem fog megvalósulni. Pedig nagy egyetértés volt ebben a kérdésben az országos kisebbségi önkormányzatok vezetői között is még 2008-ban. A II. Kisebbségi Kerekasztal által kidolgozott tervezet⁷ szerint minden nemzetiségi közösségnek reális esélye – tehát nem garantált és kötelezően biztosított helye – lett volna a teljes jogú parlamenti képviselőhez jutáshoz. A mostani szabályok szerint erre nincs lehetőség. Hiába elegendő 20-25 ezer szavazat egy teljes jogú mandátumhoz, akkor is ezt a tizenháromból legfeljebb egy-kettő, esetleg három közösség tudja produkálni. Mutassanak nekem például egy ukrán közösséget, vagy bármilyen más, hasonló méretű Magyarországon élő kisebbségi csoportot, amelyik elő tud állítani ennyi, közösségi létszámukat jelentős mértékben meghaladó számú szavazatot. Nyilván lehet, de hogyan? Mindezt cserébe egy teljesen felesleges és álságos névjegyzékbe vételi folyamaton kell átesni, amelynek visszasságait egyre többen kezdik érezni.⁸ Kezd tudatosulni, hogy az esélytelen jelöltre leadott szavazattal gyakorlatilag lemondanak a nemzetiségi identitásukat vállalók a magyar politikai erőviszonyok befolyásolásának egy részéről is.⁹ A leginkább aggályosabb azonban az a kérdés, hogy a nemzetiségi listák létrehozásában gyakorlatilag „egypártrendszer” vezetett be a jogalkotó, hiszen erre csak az országos önkormányzatoknak van lehetőségük, kiszorítva ebből minden más nemzetiségi szereplőt. Egyelőre csak találgatni lehet ezeknek a szabályoknak a várhatóan ellentmondásosan megvalósuló eredményeit. Egyelőre azonban úgy tűnik, hogy a kisebbségi közösségek vezetőinek többsége elégedett. Elégedettnek tűnnek azzal a tényleges jogosítványok nélküli „pogácsázó” szereppel, amit nekik szánnak a Parlamentben. A jövő talán majd megválaszolja ezeket a kérdéseket.

Az igazán mélyreható változás: a kisebbségi ombudsman tisztségének megszüntetése

Itt kell még szót ejtenem röviden a kisebbségi joganyag átalakítása során véghezvitt, a több mint másfél évtizede fennálló kisebbségi ombudsmani intézmény megszüntetéséről is. A jogalkotás által „egységsítésnek” nevezett változtatást én – sokak szerint nyilván elfogultan –

⁷ Vö.: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-202-2008-02-05-kisebbségek-országgyulesi.html>

⁸ Vö.: Kaltenbach Jenő: A legújabb nagy átverés. http://nol.hu/lap/forum/20131207-a_legujabb_nagy_atveres

⁹ „Ne regisztrálj!” – kampány. <http://gepnarancs.hu/2013/11/ne-regisztralj-kampany/>

megszüntetésnek tekintem, és meggyőződésem, hogy én járok közelebb az igazsághoz. A megszüntetés utáni első év tapasztalatairól már sok mindet leírtam,¹⁰ így most csak egy fontosabb kérdést szeretnék kiemelni. 2011. június 23-án elmondtam egyik utolsó felszólalásomat a Parlamentben.¹¹ Ott néhány pontban összefoglaltam, akkor még az új ombudsmani törvény elfogadása előtt, hogy szerintem mi várható, hogyha ebben a formában fogadják el ezt a jogszabályt, és megszűnik a közjogilag önálló kisebbségi ombudsmani intézménye. Az eltelt idő tapasztalatait segítségül hívva szeretnék erről néhány gondolatot megosztani, szembesítve saját magamat az akkor gondoltakkal, keresve tévedéseimet.

Először is az vélelmeztem, hogy: „*A tervezet elfogadása esetén csak nevében létezne a nemzetiségi jogok védelmét ellátó helyettes biztos, valójában semmilyen önálló intézkedési joga nem lenne. A vizsgálatokat az alapvető jogok biztos a végezné, a helyettes ezekben az eljárásokban legfeljebb közreműködhetne, már amennyire engednék neki.*” Ameddig én ültem a helyettesi székben, nem volt önálló intézkedési jogom, és nem engedtek közreműködni egyetlen vizsgálat lebonyolításában sem. Azt is mondtam, hogy nem lesz szakmai apparátusa valószínűleg a helyettesnek, és valóban nem volt szakmai csapata a helyettesnek, csak egy titkársága. Azt is mondtam és gondoltam, hogy az éves beszámolót kizárólag az alapvető jogok biztos a fogja készíteni, és esetleges az, hogy a kisebbségi ombudsman milyen mértékben szólhat ebbe bele, milyen módon érvényesítheti a kisebbségi jogokkal kapcsolatos álláspontját. Ebben sem tévedtem, semmilyen módon nem szólhatott bele a helyettes ebbe a kérdésbe. Hiába írtam meg saját éves beszámolómat, nem az került bele az alapjogi biztos által megírt, könyv formájában is megjelenő beszámolóba. Azt is gondoltam és gondolom mai napig is, hogy ha a helyetteseket az alapvető jogok biztosának javaslatára választaná meg az Országgyűlés, akkor ez nyilvánvalóan közjogi képtelenség, hiszen az alapvető jogok biztos a Országgyűlésnek felelős megbízott, így az általa tett javaslatához nem köthető a legfőbb népképviselői szerv személyi döntése.

Azt is felvettem, mi van akkor, ha véleménykülönbség van a kisebbségi- és a helyi önkormányzatok között, és mind a kettő vizsgálatot kér az alapvető jogok biztosától. Hogyan fogja ezt lefolytatni, és milyen érdekek mentén fogja elvégezni? Mit is mondtam még? Olyan

¹⁰ Kállai Ernő: Utolsó üzenet az elsüllyesztett hajó roncsairól: A nemzetiségi jogok és a nemzetiségi közösségek helyzete 2012-ben. In: *Társadalmi együttélés - a kisebbségi lét dimenziói*. Interdiszciplináris e-folyóirat 2013/1. 1-75. o. http://www.tarsadalmiegyutteleles.hu/id-78-tarsadalmi_egyutteleles_2013_1_szam_kallai.html

¹¹ A felszólalás olvasható szövege: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-695-enyit-er-kormanypartok-kozjogi-es.html>

jogai és lehetőségei sem lesznek a helyettesnek, mint a szomszéd államokban meglévő ombudsman helyetteseknek. Azt hiszem, ebben is igazam volt. Nem tudom, hatályban van-e még az Ombudsmani Hivatalban az a Szervezeti és Működési Szabályzat, ami szerintem jogtörténeti kuriózum, mert felülírta még az Alaptörvényt is. Ebben kizárták a helyetteseket a vezetésből, az alapjogi biztos helyetteseként egy főosztályvezetőt jelölt meg, sorolhatnám tovább. Mindezek alapján nem tudom racionális módon gondolkodva másként értelmezni ezt az átalakítást, mint az önálló kisebbségi ombudsmani intézmény megszüntetését. Miért volt erre szükség? A választ az eltelt idő már megadta: egy, a hatalmat hibáira figyelmeztető intézménnyel kevesebb lett ezáltal is.

Néhány következtetés

Mindezeket összefoglalva, azt hiszem, érdemes egy kicsit kitekintenünk a jogászkodás mögül. Társadalomkutatóként én is azt az alapelvet vallom: nem az a legfontosabb, hogy pontosan tudjuk azt, milyen alkatrészekből áll a bicikli, és melyik részét hogyan hívják, hanem az a kérdés, hogy fenn tudunk-e maradni a nyeregben. Lesznek-e kisebbségi közösségek, vagy ezek a rendelkezések tovább gyorsítják az asszimilációjukat? Lesznek-e kisebbségi önkormányzatok, és más nemzetiségi intézmények, és milyen minőségben tudnak működni a jövőben? Az elmúlt évek empirikus tapasztalatai alapján azt mondhatjuk, hogy a nemzetiségi identitásukat is fontosnak tartó emberek körében jelenleg a „hurrapessimista” vélekedést tapasztalhatjuk: egyszerre aggódnak identitásuk megőrzéséért, egyre inkább nehezebbnek ítélik a megmaradt intézményeik működtetésének a lehetőségét, csalódottak és becsapottnak érzik magukat a parlamenti képviselőlet felemás megvalósításáért.

Érdemes elgondolkodni azon is, miképpen reagált a kisebbségi ügyeket érintető változásokra a magyar társadalom, köztük a véleményalkotó értelmiségiek. Úgy reagált, hogy sehogy sem reagált. Igazából ez nem ütötte át az ingerküszöböt. Mintha a magyar társadalom tíz százalékát alkotó, nemzetiségi identitással rendelkező emberek nem is számítanának, nem lenne fontos a problémájuk. Ugyanez vonatkozik hatványozott felelősséggel a civil jogvédő szervezetekre. Néhányan valószínűleg még örültek is, hogy kiiktattak egy konkurens jogvédőt, a kisebbségi ombudsmant. Legalább is senki nem emelte fel a szavát, senki nem tiltakozott a megszüntetés ellen. Az eltelt két évben már láthatóak az ezzel okozott károk is. Példaként leginkább Gyöngyöspata ügyét lehet felhozni. A kisebbségi ombudsman annak idején munkatársaival részletesen megvizsgálta és feltárta azokat az eseményeket, amelyek a helyi roma és nem roma közösség súlyos társadalmi konfliktusához vezetett. Ez a vizsgálati

anyag jelentette minden más szervezetnek, kutatóknak a kiinduló alapot saját tevékenységéhez. Mióta nincsenek ilyen széles jogkörrel lebonyolított, feltáró jellegű vizsgálatok kisebbségi kérdésben, mintha a civil tudás és aktivitás is valamivel halványabb lenne az utóbbi időben.

Tegyük fel azt a kérdést is: mi is volt tulajdonképpen a kisebbségi ombudsman? Jogvédő? Persze, jogvédő, de szerintem annál egy kicsit több: egy társadalmi hatásában is jelenlévő érdekvédő volt. Aki olyan érdekeket is képes és hajlandó volt felismerni, amit esetleg mások nem, vagy esetleg másokban – parlamenti felhatalmazás és személyes okok miatt – nem volt meg az a fajta bátorság, hogy odaálljon a társadalom elé és elmondja azokat a jog- és érdeksérelemeket, amelyek a kisebbségi közösségek megmaradását érintették, még akkor is, ha úgy érezte, nem sok sikerrel és társadalmi elismeréssel kecsegteti ez a fajta tevékenység. Ez erősen összefügg azzal, amit ugyan más összefüggésben, de általánosan ide is vonatkoztathatóan a társadalomról Csizmadia Ervin írt:¹² ez a társadalom az évszázadok alatt nem a szabadságot és a gyarapodást, hanem az alattvalóságot és a szegénységet érezhette magáénak. Ebből következőleg nagyon erős Magyarországon a mélyről feltörő „autoritás-szomj”. Az emberek nagyon várják, hogy megmondják nekik milyen irányba kell menniük, és kevésbé értik és érzik a független, az ő érdekeiket is védő intézmények igazi szükségességét. A társadalom ilyen állapotát tekintve pedig egyre inkább igaznak érzem fentebb kifejtett véleményemet: nem elég szigorúan csak jogászkodni, megoldani néhány problémát. A társadalom kihívásaira kell reagálnia. Ha figyelő tekintetünket Ásotthalmra vetjük,¹³ eszembe jut az a történet, amikor egy 2007-2008 körül egy konferencián, akkor még képletesen fogalmazva azt mondtam, hogy érzékelem a társadalom weimarizálódását. Mit kaptam én akkor ezért! Ahogyan Majtényi László kicsit karikírozva fogalmazta: az ombudsman az állam fizetett ellensége. Neki vállalnia kell a kellemetlen dolgokat, akkor is, ha esetleg ettől nem lesz népszerű. Egy társadalomhoz értő, társadalommal foglalkozó emberként kell működnie.

Végezetül szót kell ejtenünk arról is, hogy ehhez az egész jogalkotási folyamathoz milyen viszonya volt a nemzetiségi közösségeknek, mert ez sem egy elhanyagolható szempont. Mivel nincsenek empirikus kutatási eredmények, amelyek a kisebbségi identitással rendelkező emberek véleményét mutatná be, így csak az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőinek

¹² Csizmadia Ervin: Szervezet és eszme.

<http://www.meltanyosság.hu/content/files/Az%20ellenz%C3%A9ki%20%C3%B6n%C3%A9p%C3%ADkez%C3%A9s%20sarok%C3%B6vei.pdf>

¹³ <http://www.origo.hu/itthon/20131215-toroczka-laszlo-nyerte-az-asotthalmi-valasztast.html>

az általam megismert viszonyulásáról tudnék szólni. „Néha – főleg az utóbbi években – azt éreztem, hogy olyasmiért is szót emelek, amiért a kisebbségi közösségek nem. Úgy tűnt, mintha a kisebbségeket kedvezőtlenül érintő döntések csak nekem okoznának problémát. Elvértve a kisebbségi vezetők is tiltakozgattak, de határozott fellépést nem igazán tapasztaltam a részükről.” Ezt nem én mondom, ezt Kaltenbach Jenő mondta 2007. június 19-én, az egyik utolsó interjújában, amit a Népszabadságnak kisebbségi ombudsmanként adott.¹⁴ Úgy folytatódik ez az interjú, azt mondja Czene Gábor, aki az interjút készítette: „tehát a kisebbségi vezetőknek is meg van a felelősségük.” Kaltenbach válasza: „Ha most én bírálni kezdeném a kisebbségi vezetőket, akkor elég nagy támadási felületet adnék, és nem is lenne elegáns. A végén még úgy néznék ki, mint egy örökké morgoló kellemetlen figura, mint akinek semmi sem jó. Szóval a kérdésre inkább nem válaszolok, de az eddigiekből talán kiderült, hogy mit gondolok.” Ehhez egyelőre én sem szeretnék és tudok többet hozzátenni, de nemzetiségi közösségek és a társadalom más szereplőinek a történetekben játszott szerepe még sok elemzés tárgyát fogja képezni az elkövetkező években.

¹⁴Nyelvhatár a kertkapunál. Népszabadság, 2007. június 19. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-450952>